

การพัฒนาบุคลิกภาพตามพุทธปรัชญา

Buddhist Philosophy on Personality Development

สร้อยญา วิภัชชวาที Saranya Wipatchawatee^๑

หอมหวล บั้วระภา Homhun Buarabha^๒

กรรณิกา คำดี Gannika Kuaimdee^๓

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุชฎินิพนธ์เรื่องปัจจัยที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพพระโพธิสัตว์เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าในพุทธปรัชญาเถรวาท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา และแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ โดยมีระเบียบวิธีวิจัยคือ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษาข้อมูลในพระไตรปิฎก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง พฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคล ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งเป็นไปตามเจตนา ส่วนแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นเป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลมีเจตนาเป็นตัวนำ รวมถึงระบบความคิดและอารมณ์ในการปรับตัวต่อสังคมสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา อันมีศีล สมาธิ และปัญญาเป็นแนวทางพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้มีบุคลิกภาพที่ดีและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

คำสำคัญ: บุคลิกภาพ, การพัฒนา, พุทธปรัชญา

^๑สาขาวิชาศาสนาและปรัชญาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (PhD student of Eastern Religions and Philosophy Faculty of Humanities and Social Sciences Khonkaen University, Thailand) E-mail: pim_pure@hotmail.com โทร.086-450 5691

^๒สาขาวิชาศาสนาและปรัชญาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น Eastern Religions and Philosophy Faculty of Humanities and Social Sciences Khonkaen University, Thailand

^๓สาขาวิชาศาสนาและปรัชญาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น Eastern Religions and Philosophy Faculty of Humanities and Social Sciences Khonkaen University, Thailand

Abstract

This article is part of the dissertation of the factors causing personality of Bodhisatta to be Buddha in Theravada Buddhist Philosophy. The purpose of this article was to study the concept of personality by Buddhist philosophy and the concept of Buddhist philosophy on personality development. The methodology of research is a qualitative research study. It is a qualitative research based on the study of information in the Tipitaka, documents and related research. The study indicated that personality as perceived by the Buddhist philosopher means the behavior of the person. Both appearing and not appearing outside. The behavior is intentional. The concept of Buddhist philosophy about personality development refers to the development of the behavior of the person is intended as a conductor. Including the system of thinking and emotions that adapt to social environment. The principle of personality development is based on threefold path. There are sila, concentration and wisdom the guidelines for the development of physical, mental, wisdom and environment. The result is a good personality and the ultimate goal of life.

Keywords: Personality, Development, Buddhist philosophy

๑. ความนำ

บุคลิกภาพเป็นส่วนสำคัญของมนุษย์ในการที่จะช่วยส่งเสริมความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียน การทำงาน การเข้าสังคม การได้รับการยอมรับจากสังคม รวมถึงการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งต้องอาศัยส่วนประกอบที่สำคัญ นั่นคือบุคลิกภาพ ตามทัศนะจิตวิทยาแล้ว บุคลิกภาพหมายถึงรูปแบบพฤติกรรมที่แสดงออกที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว อันเป็นภาพสะท้อนความเป็นปัจเจกบุคคล รวมทั้งรูปแบบทางความคิดและอารมณ์ในการ

ปรับตัวต่อสังคมสิ่งแวดล้อม ที่มีความคงตัวชัดเจน เป็นรูปแบบเฉพาะตัวทางด้านจิตวิทยา และเป็นกระบวนการทำงานของร่างกายที่ควบคุมพฤติกรรมและความคิด ทำให้บุคคลมีความแตกต่างจากคนอื่น^๔ ส่วนบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญานั้น อธิบายถึงพฤติกรรมว่าเป็นการกระทำของบุคคล ทั้ง

^๔ *Mc Connell and Philipchalk, Understanding Human Behaviour, (New York: Harcourt Brace Jovanov), 1992: P.241.*

ที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งเป็นไปตามเจตจำนงหรือเจตนา^๕ แม้ว่าพุทธปรัชญาจะไม่ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพโดยตรงเหมือนทางจิตวิทยา แต่ก็จำแนกบุคคลออกเป็นหลายประเภทตามบุคลิกลักษณะของบุคคล อันได้แก่ ลักษณะนิสัย ๖ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกรวมกันว่า “จริต ๖” หรือ “จริยา ๖” ได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริตหรือญาณจริต ที่สำคัญก็คือพุทธปรัชญาให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาจริตหรือการพัฒนาบุคลิกภาพเพื่อความสำเร็จในชีวิตและการบรรลุเป้าหมายการเข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพของพระโพธิสัตว์เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าในพุทธปรัชญาเถรวาท” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๒ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดบุคลิกภาพตามพุทธปรัชญา

๒. เพื่อศึกษาแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๓.

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาแนวคิดบุคลิกภาพตามพุทธปรัชญา และเพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๔.๑ แนวคิดบุคลิกภาพตามพุทธปรัชญา

คำว่า บุคลิกภาพ (Personality) ตามความหมายทางจิตวิทยานั้นหมายถึงกระบวนการรวมกันระหว่างลักษณะต่างๆ ของบุคคล ทั้งด้านร่างกายและจิตใจอย่างเป็นแบบฉบับเดียว ซึ่งแต่ละลักษณะต่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน และรวมกันเป็นลักษณะเฉพาะประจำของแต่ละบุคคล^๖ เป็นรูปแบบเฉพาะตัวทางด้านจิตวิทยา และเป็นกระบวนการทำงานของร่างกายที่ควบคุมพฤติกรรมและความคิด ทำให้บุคคลมีความแตกต่างจากคนอื่น^๗

บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง พฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคล ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏ

^๖ Sanford Z., *Psychology A Scientific Study of Man*, (San Francisco: Wads Worth Publishing, 1961), P. 5.

^๗ McConnell and Philipchalk, *Understanding Human Behaviour*, P. 241.

ออกมาภายนอก ซึ่งเป็นไปตามเจตจำนงหรือเจตนา^{๘๘} ที่อธิบายตามหลักกรรมหรือกฎแห่งการกระทำ อันเป็นตัวบังคับพฤติกรรม ซึ่งเป็นบุคลิกภาพของมนุษย์ บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา จึงแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลที่แสดงออกเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมบนพื้นฐานกายสุจริต วิจิสุจริต และมโนสุจริต หรือแสดงพฤติกรรมที่เป็นกายทุจริต วิจิทุจริต และมโนทุจริต ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ภายในใจ แล้วปรากฏออกมาทางร่างกายตามแรงจูงใจหรือแรงผลักดันภายในจิต บุคลิกภาพจึงเป็นสภาพนิสัยเฉพาะตน^{๘๙}

พุทธปรัชญามีทัศนะว่า บุคลิกภาพเป็นผลมาจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างสม่ำเสมอ กลายเป็นลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคล ที่บ่งบอกถึงบุคลิกภาพที่เกิดจากภายในจิต แล้วแสดงออกทางกายและทางวาจา แม้ว่าพุทธปรัชญาจะไม่ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพโดยตรง เหมือนทางจิตวิทยาก็ตาม แต่ก็จำแนกบุคคลออกเป็นหลายประเภทตามบุคลิกลักษณะ ดังปรากฏในคัมภีร์บุคคลบัญญัติ ซึ่งเป็นการแสดงถึงบุคลิกภาพในพระพุทธศาสนา อันได้แก่ ลักษณะนิสัย ๖ ประการ หรือจริต ๖^{๙๐}

^{๘๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๘๙} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕๑.

^{๙๐} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐.

จริต หรือจริยา หมายถึง ความประพฤติปกติ หรือความประพฤติที่เน้นหนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน พื้นเพของจิต อุปนิสัย พื้นนิสัย แบบหรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของตน มี ๖ ประเภท ที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกรวมกันว่า “จริต ๖” หรือ “จริยา ๖”^{๙๑} ในปัจจุบันมีนักวิชาการหลายคนนำแนวคิดเรื่องจริต 6 มาเป็นแนวทางถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อสาธารณชน ดังเช่น ดร.อนุสร จันทพันธ์ และ ดร.บุญชัย โกศลธนากุล^{๙๒} ดังนี้

๑) **ราคจริต** บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางราคะจริตจะมีลักษณะบุคลิกดี มาดดี น้ำเสียงนุ่มนวลไพเราะ ติดในความสวยความงาม ความหอม ความไพเราะ ความอโรย ไม่ชอบคิด แต่ช่างจินตนาการเพื่อฝัน ผู้มีราคจริตนี้มีจุดแข็ง คือ มีความประณีต อ่อนไหวละเอียดอ่อน ช่างสังเกตเก็บข้อมูลเก่ง บุคลิกหน้าตาเป็นที่ชื่นชมของทุกคนที่เห็น มีวาจาไพเราะ เข้าได้กับทุกคน เก่งในการประสานงาน การประชาสัมพันธ์และงานที่ต้องใช้บุคลิกภาพ ในด้านจุดอ่อนของผู้มีราคจริต คือ ไม่มีสมาธิ ทำงานใหญ่ได้ยาก ไม่มีเป้าหมายชีวิต ไม่มีความเป็นผู้นำ ขี้เกรงใจขาดหลักการ มุ่งแต่บำรุงบำเรอผัสสะทั้ง ๕ ของตน ชอบพูดแต่คำหวานหูแต่อาจไม่จริง อารมณ์รุนแรง ช่างอิจฉาริษยา ชอบปรุ้งแต่งสำหรับวิธีแก้ไขผู้มีราคจริต คือ ให้พิจารณา

^{๙๑} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๕/๔๐๓.

^{๙๒} อนุสร จันทพันธ์ และบุญชัย โกศลธนากุล, **จริต 6 ศาสตร์ในการอ่านใจคน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐-๑๕.

โทษของจิตที่ขาดสมาธิ ผิดพลังจิตให้มีสมาธิ
เข้มแข็ง หาเป้าหมายที่แน่ชัดในชีวิต และ
พิจารณาสิ่งปฏิภูลต่างๆ ของร่างกายมนุษย์
เพื่อลดการยึดติดในรูป รส กลิ่น เสียง
สัมผัส^{๑๓}

๒) โทสจจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไป
ทางโทสจจริตจะมีลักษณะจิตขุ่นเคือง โกรธง่าย
คาดหวังว่าโลกต้องเป็นอย่างที่ตัวเองคิด พุด
ตรงไปตรงมา ชอบชี้ถูกชี้ผิด เจ้าระเบียบ เคร่ง
กฏระเบียบ แต่งตัวประณีตสะอาดสะอ้าน
เดินเร็ว ตรงแนว สำหรับจุดแข็งของผู้มี
โทสจจริต คือ อุทิศตัวทุ่มเทให้การงาน มี
ระเบียบวินัยสูง ตรงเวลา วิเคราะห์เก่ง มอง
อะไรตรงไปตรงมา มีความจริงใจต่อผู้อื่น
สามารถฟังได้ พุดคำไหนคำนั้น ไม่ค่อยโลก
ในด้านจุดอ่อนของผู้มีโทสจจริต คือ จิตขุ่นมัว
ร้อนรุ่ม ไม่มีความเมตตา ไม่เป็นที่น่าคบค้า
สมาคมของคนอื่น ไม่มีบาร์มี ไม่มีความคิด
สร้างสรรค์ สร้างวิกรรมเป็นประจำ มีโรคภัย
ไข้เจ็บได้ง่าย สำหรับวิธีแก้ไขผู้ที่มีโทสจจริต
คือ ให้สังเกตดูอารมณ์ของตนเองเป็นประจำ
เจริญเมตตาต่างๆ คิดก่อนพูดนานๆ พุดทีละ
คำ ฟังทีละเสียง อย่าไปจริงจังกับโลกมากนัก
เปิดใจกว้างรับความคิดใหม่ๆ พิจารณาโทษ
ของความโกรธต่อความเสื่อมโทรมของ
ร่างกาย^{๑๔}

๓) โมหะจจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไป
ทางโมหะจจริตจะมีลักษณะง่วงซึม เปื่อเซื่อง
ดวงตาดูเศร้าๆ ซึ้งๆ พุดจาเบาๆ นุ่มนวล

อ่อนโยน ยิ้มง่าย อารมณ์ไม่ค่อยเสีย ไม่ค่อย
โกรธใคร ไม่ชอบเข้าสังคม ไม่ชอบทำตัวเป็น
จุดเด่น เกิดแบบขาดจุดหมาย ไร้ความมุ่งมั่น
สำหรับจุดแข็งของผู้มีโมหะจจริตคือ ไม่ฟุ้งซ่าน
เข้าใจอะไรได้ง่ายและชัดเจน มักตัดสินใจอะไร
ได้ถูกต้อง ทำงานเก่ง โดยเฉพาะงานประจำ
ไม่ค่อยทุกข์หรือเครียดมากนัก เป็นคนดี เป็น
เพื่อนที่น่าคบ ในด้านจุดอ่อนของผู้มีโมหะจจริต
คือ ไม่มีความมั่นใจ มองตัวเองต่ำกว่าความ
เป็นจริง โทษตัวเองเสมอ หมกมุ่นแต่เรื่อง
ตนเอง ไม่สนใจคนอื่น ไม่จัดระบบความคิด
ทำให้เป็นเสมือนไม่มีความรู้ ไม่มีความเป็น
ผู้นำ ไม่ชอบเป็นจุดเด่น สมาธิอ่อนและสั้น
เปื่อง่าย อารมณ์อ่อนไหว ใจน้อย สำหรับ
วิธีแก้ไขผู้ที่มีโมหะจจริต คือ ให้ตั้งเป้าหมายชีวิตให้
ชัดเจน ผูกสมาธิสร้างพลังจิตให้เข้มแข็ง ให้จิต
ออกจากอารมณ์โดยจัดการเคลื่อนไหวของ
ร่างกายหรือเล่นกีฬา แสวงหาความรู้และ
จัดระบบความรู้ความคิด สร้างความแปลก
ใหม่ให้กับชีวิต อย่าทำอะไรซ้ำซาก^{๑๕}

๔) วิทกจจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไป
ทางวิทกจจริตจะมีลักษณะพูดเป็นน้ำไหลไฟดับ
ความคิดพวยพุ่ง ฟุ้งซ่าน อยู่ในโลกความคิด
ไม่ใช่โลกความจริง มองโลกในแง่ร้ายว่าคนอื่น
จะเอาเปรียบกลั่นแกล้งตน หน้าบึ้ง ไม่ค่อยยิ้ม
เจ้ากี้เจ้าการ อดตาสูง คิดว่าตัวเองเก่ง อยากรู้
อยากเห็นไปทุกเรื่อง ชอบผัดวันประกันพรุ่ง
สำหรับจุดแข็งของผู้มีวิทกจจริตคือ เป็นนักคิด
ระดับยอดเยี่ยม มองอะไรทะลุปรุโปร่งหลาย
ชั้น เป็นนักพูดที่เก่ง จูงใจคน เป็นผู้นำใน
หลายวงการ ละเอียดรอบคอบ เจาะลึกใน

^{๑๓} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗๒๗/๔๓๕.
และวิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๑๗๓-๑๘๒.

^{๑๔} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๔๙๒/๒๔๒.

^{๑๕} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๑๒๗.

รายละเอียด มองเห็นความผิดเล็กความผิดน้อยที่คนอื่นมองไม่เห็น ในด้านจุดอ่อนของผู้มีวิตกจริตคือ มองจุดเล็กลึกลับภาพใหญ่เปลี่ยนแปลงความคิดตลอดเวลา จุดยืนกลับไม่กลับมา ไม่รักษาสัญญา มีแต่ความคิด ไม่มีความรู้สึก ไม่มีวิจารณ์ญาณ ลังเล มักตัดสินใจผิดพลาด มักทะเลาะวิวาท ทำร้ายจิตใจ เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น มีความทุกข์เพราะเห็นแต่ปัญหาแต่หาทางแก้ไขไม่ได้สำหรับวิธีแก้ไขผู้มีวิตกจริต คือ ให้เลือกความคิด อย่าให้ความคิดลากไป ผีกสมาธิแบบอานาปานสติเพื่อสงบสติอารมณ์ เลิกคิดอกุศลจิต คลายจากความฟุ้งซ่าน สร้างวินัยต้องสร้างกรอบเวลา ผีกมองภาพรวม คิดให้ครบวงจร หัดมองโลกในแง่ดี และพัฒนาสมองซีกขวา^{๑๖}

๕) สัทธาจจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางศรัทธาจจริตจะมีลักษณะยึดมั่นอย่างแรงกล้าในบุคคล หลักการหรือความเชื่อ ย้ำคิดย้ำพูดในสิ่งที่ตนเองเชื่อถือและศรัทธา คิดว่าตัวเองเป็นคนดีน่าศรัทธา ประเสริฐกว่าคนอื่นเป็นคนจริงจัง พูดมีหลักการ สำหรับจุดแข็งของผู้มีศรัทธาจจริตคือ มีพลังจิตสูงและเข้มแข็งพร้อมที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่น ต้องการเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม มีพลังขับเคลื่อนมหาศาล และมีลักษณะความเป็นผู้นำ ในด้านจุดอ่อนของผู้มีศรัทธาจจริตคือ หูเบา ความเชื่ออยู่เหนือเหตุผล ถูกหลอกได้ง่าย ยิ่งศรัทธามาก ปัญญายิ่งลดน้อยลง จิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับความคิดที่แตกต่าง ไม่ประนีประนอม มองโลกเป็นขาวและดำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนคิด

ว่าถูกต้อง สามารถทำได้ทุกอย่างแม้แต่ใช้ความรุนแรง สำหรับวิธีแก้ไขผู้มีศรัทธาจจริตคือ ให้นึกถึงกาลามสูตร ใช้หลักเหตุผลพิจารณาเหนือความเชื่อ ใช้ปัญญานำทางและใช้ศรัทธาเป็นพลังขับเคลื่อน เปิดใจกว้างยอมรับความคิดใหม่ๆ ลดความยึดมั่นถือมั่นในตัวบุคคลหรืออุดมการณ์ ลดความยึดมั่นในตัวกูของกู^{๑๗}

๖) พุทธิจจริต บุคคลที่มีอุปนิสัยไปทางพุทธิจจริตจะมีลักษณะคิดอะไรเป็นเหตุเป็นผล มองเรื่องต่างๆ ตามสภาพความเป็นจริง ไม่ปรุงแต่ง พร้อมรับความคิดที่แตกต่างไปจากของตนเอง ใฝ่เรียนรู้ ช่างสังเกต มีความเมตตา ไม่เอาเปรียบคน หน้าตาผ่องใสตาเป็นประกาย ไม่ทุกข์ สำหรับจุดแข็งของผู้มีพุทธิจจริตคือ สามารถเห็นเหตุผลได้ชัดเจนและรู้วิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง อดตาต่ำ เปิดใจรับข้อเท็จจริง จิตอยู่กับปัจจุบัน ไม่จมปลักอยู่กับอดีต ไม่กังวลในสิ่งที่จะเกิดในอนาคต พัฒนาปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นกัลยาณมิตร ในด้านจุดอ่อนของผู้มีพุทธิจจริตคือ มีความเฉื่อย ไม่ต้องการพัฒนาจิตวิญญาณ ชีวิตราบรื่นมาตลอด หากต้องเผชิญพลังด้านลบอาจเอาตัวไม่รอด ไม่มีความเป็นผู้นำ จิตไม่มีพลังพอที่จะดึงดูดคนให้คล้อยตาม สำหรับวิธีแก้ไขผู้มีพุทธิจจริต คือ ควรถามตัวเองว่าพอใจแล้วหรือกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เพิ่มพลังสติสมาธิพัฒนาจิตใจให้มีพลังขับเคลื่อนที่แรงขึ้น เพิ่มความเมตตา และทำประโยชน์ให้กับสังคม^{๑๘}

^{๑๖} วิสุทธิ. (ไทย) ๑๗๓-๑๘๒.

^{๑๗} พุ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๕/๓๐๔.

^{๑๘} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐.

จากแนวคิดเรื่องจริตทั้ง ๖ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เราได้เข้าใจบุคลิกภาพของบุคคล จากอุปนิสัยเฉพาะตนได้มากยิ่งขึ้น เมื่อเข้าใจประเภทของจริตของตนแล้ว ก็จะสามารถปรับปรุงจริต เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพให้เหมาะสมต่อการดำรงอยู่ของชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่างสันติภาพ และบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต สรุปได้ว่า บุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญานั้น หมายถึง พฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคลที่ประกอบไปด้วยเจตนาเป็นตัวนำหรืออุปนิสัยซึ่งมีความเป็นปัจเจกบุคคล จริตจัดว่าเป็นบุคลิกภาพพื้นฐานตามทัศนะพุทธปรัชญา โดยหมายถึง ความประพฤติที่เน้นหนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดานพื้นเพของจิต อุปนิสัย พื้นนิสัย แบบหรือประเภทใหญ่ๆ แห่งพฤติกรรมของตน มี ๖ ประเภท เรียกรวมกันว่า “จริต ๖” ได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต และพุทธิจริตหรือญาณจริต

๔.๒ แนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ

สำหรับแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นอธิบายถึงการพัฒนาพฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคลที่ประกอบไปด้วยเจตนาเป็นตัวนำหรืออุปนิสัยซึ่งมีความเป็นปัจเจกบุคคลให้มีความก้าวหน้าให้เข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์ของความ เป็นมนุษย์และบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งพุทธปรัชญาให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาบุคลิกภาพหรือการพัฒนาจริตเพื่อการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยถือว่าการพัฒนากับการฝึกฝนเป็นสิ่งเดียวกัน กล่าวคือ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการเข้าถึง

ภาวะที่สมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ จึงต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตน หากขาดการฝึกฝนพัฒนาตนแล้ว ชีวิตก็จะไม่ประเสริฐ แต่ถ้าฝึกฝนตนดีแล้ว โดยเฉพาะการฝึกจิต ก็จะมีขีดความสามารถสูงสุดได้ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ ได้เสนอหลักการพัฒนามนุษย์โดยใช้หลักไตรสิกขา โดยแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ (๑) ขั้นนำสู่สิกขา โดยจะต้องอาศัยปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆษะ (เสียงจากผู้อื่น หรืออิทธิพลจากภายนอก) กัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ และ (๒) ขั้นไตรสิกขา โดยการนำหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มาเป็นแนวทางพัฒนาอย่างเต็มระบบ^{๑๙} แนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพจึงเน้นความเป็นองค์รวมที่ครอบคลุมชีวิตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคมสิ่งแวดล้อม โดยนำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางพัฒนา ดังนี้

๑) ศีล เป็นแนวทางพัฒนากายหรือกายภาวนา โดยมีศีลเป็นเครื่องคอยควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกให้เป็นที่ไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม เน้นในเรื่องของการฝึกพฤติกรรมทางกายและวาจา โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เคยชิน โดยใช้เครื่องมือการฝึกนั้นคือวินัย โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะสมตามกุตถลลภมบถ 10 ส่งผลให้บุคคลมีการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางกายและวาจาที่สำรวมระวาง อยู่ร่วมกับคนในสังคม

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔.

และสิ่งแวดลอมอย่างสันติ ไม่เปียดเบียน ไม่ทำลายล้างกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน และเป็นบาทรฐานในการพัฒนาจิตให้สูงส่งยิ่งขึ้น^{๒๐}

๒) **สมาธิ** เป็นแนวทางพัฒนาจิตหรือจิตตภาวนา เป็นการปรับปรุงพฤติกรรมภายในที่เคยเป็นมโนทุจริตให้เปลี่ยนเป็นมโนสุจริต ด้วยหลักการฝึกจิตให้มีสติ มีสมาธิ มีความสงบ มีความเยือกเย็น มีความมั่นคงอยู่ภายใน มีความสามารถ และมีคุณธรรม เช่น มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อันส่งผลต่อความสามารถของจิต เช่น จิตมีสติ สมาธิเข้มแข็ง แน่วแน่ มั่นคง มีความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ มีความสุข อิ่มเอมใจ สดชื่น ผ่องใส พอใจ เป็นต้น รวมไปถึงจิตมีคุณภาพ สมรรถภาพ สุขภาพจิต และเป็นบาทรฐานในการพัฒนาปัญญา^{๒๑}

๓) **ปัญญา** เป็นแนวทางพัฒนาปัญญาหรือปัญญาภาวนา โดยการฝึกรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้ ความมีเหตุผล เห็นแจ้งในอริยสัจ เห็นแจ้งในนิพพาน มีการวินิจฉัยไตร่ตรองและมีความคิดสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง การรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกละชีวิต ส่งผลทำให้จิตเป็นอิสระจากความโลภ ความโกรธ และความหลง ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ และเข้าถึงอิสรภาพโดย

สมบูรณ^{๒๒}สู่การบรรลุนิพพาน^{๒๓}อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

อีกมุมมองหนึ่งพุทธปรัชญามีทัศนะว่าจิตมีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ ทั้งนี้เพราะถ้าจิตมีสภาพที่ติงามการกระทำหรือพฤติกรรมทางกายและวาจาที่ติงามไปด้วย โดยมีเจตนาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ การพัฒนาบุคลิกภาพตามแนวพุทธปรัชญานั้น จำเป็นต้องรู้พื้นฐานทางจิต วิเคราะห์อีกมุมมองหนึ่งของพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ จะพบว่า บุคลิกภาพเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของมนุษย์ โดยอยู่บนฐานคิดว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำหรือกรรมวาทและกิริยาวาท เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม ซึ่งเน้นการปฏิบัติและการบำเพ็ญเพียรทางจิต โดยถือว่าจิตมีความสำคัญกว่าร่างกาย หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงเน้นให้ฝึกอบรมจิตตนเองให้มีความบริสุทธิ์ สงบ ไม่หวั่นไหวไปตามโลกธรรม ๘ และหลุดพ้นจากอาสวะกิเลส ซึ่งแนวทางพัฒนาบุคลิกภาพนั้นจึงต้องฝึกฝนพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา อันเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคัมสิ่งแวดลอมในลักษณะบูรณาการเข้าด้วยกัน โดยอาศัยปธานคือความเพียร เป็นตัวสอดประสาน เริ่มจากสังวรระวังหรือสำรวมอินทรีย์ไม่ให้อกุศลกรรมเกิดขึ้นได้ ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ต้อง

^{๒๒} อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๑๒.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.

ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๑๔-๙๒๒.

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

ปหานคือพยายามละ ส่วนกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดก็พยายามทำให้เกิดขึ้น เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นแล้วก็ต้องตามรักษาไว้และพัฒนาต่อไป จนทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคลโดยมีเจตนาเป็นตัวนำ รวมถึงระบบความคิดและอารมณ์ในการปรับตัวต่อสังคมสิ่งแวดล้อม อันเป็นอุปนิสัยของปัจเจกบุคคลให้มีความก้าวหน้าสู่ความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ในการพัฒนาบุคลิกภาพแนวพุทธปรัชญานั้นได้นำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลิกภาพแบบองค์รวม

๕. สรุป

สรุปประเด็นเนื้อหาที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงผลการศึกษาวิจัยว่าบุคลิกภาพตามทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง พฤติกรรม

ของบุคคลอันเป็นลักษณะเฉพาะตัว อันเป็นการกระทำทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏออกมาภายนอกอันเป็นไปตามเจตนา พุทธปรัชญามีทัศนะว่า บุคลิกภาพเป็นผลมาจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างสม่ำเสมอ กลายเป็นลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคล ที่บ่งบอกถึงบุคลิกภาพที่เกิดจากภายในจิต แล้วแสดงออกทางกายและทางวาจา

สำหรับแนวคิดพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นอธิบายถึงการพัฒนาพฤติกรรมอันเป็นการกระทำของบุคคลอันมีเจตนาเป็นตัวนำ รวมถึงระบบความคิดและอารมณ์ในการปรับตัวต่อสังคมสิ่งแวดล้อม อันเป็นอุปนิสัยของปัจเจกบุคคลให้มีความก้าวหน้าสู่ความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยนำหลักไตรสิกขามาเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลิกภาพแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๘ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- บุญมี แทนแก้ว. **ปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.
- ปิ่น มุกขนันต์. **ปาฐกถาเรื่องจิต**. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สุขภาพองค์รวมแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ อักษรสัมพันธ์, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินตติ้ง, ๒๕๕๓.

พระเมธีวราภรณ์ (ยูย อุปสนโต). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับแปลรักษาแก่นธรรม**. ราชบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๔๙.

พุทธทาสภิกขุ. **พระพุทธคุณบรรยาย**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙.

อนุสร จันทพันธ์ และบุญชัย โกศลธนากุล. **จิต ๖ ศาสตร์ในการอ่านใจคน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

McConnell and Philipchalk. **Understanding Human Behaviour**. New York: Harcourt Brace Jovanov, 1992.

Sanford Z. **Psychology A Scientific Study of Man**. San Francisco: Wads Worth Publishing, 1961.

